

jónak hiánya. — A megjavulás csakis a kötött akarat mellett lehető. — Bűnbánat a kötött akarat alapján. — A szabadakarat hiva nem bánhatja bűneit, nem ösztönözhet senkit a javulásra, nem szégyelheti bűnét. — A felelősség a kötött akarat alapján. — A felelősség szó értelme Bain szerint. — Stuárt Mill a büntethetőségről. — Büntetni csakis a kötött akarat alapján lehet. — A büntetés mint visszatorlás, mint elégtétel, mint elrettentés, mint megjavítás. — A társadalmi törvények időnként tökéletesülnek. — A büntető bíró tekint az indító okokra. — A szabadakarat elve hátrányos az erkölsiségre. — Szabadakarat mellett jellemről, megjavulásról, a bűnös iránt való türelemről szó sem lehet. — Javul-e erkölsileg a társadalom? — A tudomány haladásával miért nem jár karöltve az erkölsi tökéletesedés? — Az iskola befolyása az erkölsiség fejlődésére. — Véggövetkeztetés.

Bokor József.

Versuch einer concreten Logik.

(Classification und Organisation der Wissenschaften.) Von Dr Thomas G. Masaryk. Professor an der böhmischen Universität in Prag. Wien. Verlag von Carl Konegen. 1887. 8-adrét, 318. l.

E munka tulajdonképen felelet azon kérdésre, hogy mily szerepe, feladata van napjainkban a többi szaktudományok mellett a philosophiának? A szerző e kérdésre a feleletet Comte Ágostnak, általa kiegészíteni vélt, álláspontjából adja meg. E czélből mindenekelőtt a tudományokat osztályozza, classificálja. E classificatiot a tudományok tárgyai alapján hajtja végre, előterjesztvén történetileg a tudományok classificatiójának nevezetesebb kísérleteit.

Kritikailag méltányolja Plato, Aristoteles, a középkor, Baco, Hobbes, Locke, Hume, Comenius, d'Alembert, Bentham, Ampère, Cournot, Comte, Herbert Spencer, Bain, Harms, Robertv, Bourdeau, Puglia, Erdmann, Wundt, Dilthey, Ratzel, Palacky kísérleteit, mikkel a tudományokat felosztani törekedtek. Tekintettel azon körülményre, hogy különösen napjainkban majdnem minden gondolkodó foglalkozik a tudományok osztályozásával, szerző munkájának idevágó részlete: azon oknál fogva, hogy a különböző felosztási kísérleteket, áttekinthetően összefoglalja — egyike a legtanulságosabbaknak.

Szerző szerint a tudományok felosztatnak elméleti és gyakorlati tudományokra. Az *elméletiek* ismét abstract és concretre különülnek.

Az abstract tudományokhoz tartoznak: 1. az arithmetika, 2. a mechanika, 3. a physika, 4. a chemia, 5. a biologia, 6. a psychologia, 7. a sociologia, 8. a nyelvészet, philologia, 9. az aesthetika, 10. az elvont logika. A *concret* tudományokhoz tartoznak: 1. a geometria, 2. az astronomia (chronologia), akustika (részben), a hydrostatika, hydrodynamika, aërostatika, stb., továbbá a kosmographia (astro-, geo-, ocnographia stb.), a kosmologia (astrologia = astrogonia, geologia stb.), 3. a botanika és zoologia, 4. a concret psychologia (különösen az emberismeret). Ethnologia, államtudományok nemzetgazdaságtan; történelem, 5. a nyelvtörténet (grammatika), 6. a művészetek theoriája, 7. a concret logika (a tudományok organizatioja és classificatioja).

A praktikus tudományok közé tartoznak: 1. a számítás és a mérés művészete, 2. a technologia, 3. a physikai nevelés és a gyógytudomány, 4. a jellem- és értelemnevelés, 5. a praktikus grammatika, 6. a praktikus aesthetika és 7. praktikus logika.

Mindezen tudományokat magába foglalja, felöleli, jobban mondva, mindezen tudományoknak végeredménye, philosophia (metaphysika), mint scientia generalis.

A tudományok hierarchiájának ezen megállapítása után az egyes szaktudományok lényegét, tárgyát, feladatát, módszerét, a tudományok rendszerében elfoglalt helyzetét és a többi tudományokhoz való viszonyát, történeti fejlődését s philosophiai értékét fejtegeti.

Miután az egyes szaktudományok feladatát, körét stb.-t fejtegeté, fölveti azon napjainkban gyakran hangoztatott kérdést: vajon a szaktudományok mai fejlettsége mellett minő szerepe van a philosophiának és van-e egyáltalán jogosultsága a többi tudományok mellett? Vajon önálló tudomány-e? Van-e külön tárgya és külön a többi tudománytól különböző módszere?

A szerző, mielőtt e kérdésre felelne, sorba veszi a philosophia különböző meghatározásait, mikkel a köztudatban és a philosophia történetében találkozunk. Szerző szerint a philosophia *egységes világnézet*.

Szerinte ugyanis az egyes szaktudósok kétfélék. — Az egyik csoport szaktárgyának részleteibe merül be, mint a selyembogár gubójába és feledi a kivülré létezőket. Az ilyen tudós lehet igen kitünő szaktudós, de korlátolt elme. A másik csoport szaktárgyát igyekszik a többi tudományokkal összevetni és a többi tudományokat szaktudománya központjából tekinti. Az ily tudós többé-kevésbé philosophus.

E szerint tehát minden tudós, ki szakköréből vett ismereteit a többi tudományok végeredményeivel összevetve igyekszik egységes világnézletet szerezni — philosophus. — Egységes világnézletre, vagyis oly állaspontra, mely az egyes tudós szakismereteit a többi tudományokkal összeegyezteti, összeolvasztja — nagyon nehéz emelkedni. Azért szerinte a tudományos, az egységes világnézlettel bíró philosophia soha tökéletes nem lesz, mert nem képzelhető, hogy valamely tudós az összes többi tudományokat képes szellemével átfogni. De a jelzett ideális állaspont elérését vagy legalább megközelítését nagyban elő fogja mozdítani a tudományoknak hova-tovább népszerűsítése, a tudós rendelkezésére álló időnek alkalmasabb felhasználása, a közép- és a felsőbb iskoláknak célszerűbb reformálása. De bármily tökéletlen legyen is azon állaspont, melyből a tudós a philosophiát, az egységes világnézletet megszerzi, annyi bizonyos, hogy ezen egységes világnézletet csak valamely szaktudomány alapján építheti föl. Bár minden szaktudomány alkalmas kiindulási pontot képezhet, de szerző szerint mégis legalkalmasabb a psychologia és mint ezt Comtenál látjuk, a sociologia.

Szerző munkájának egyik legszellemesebb részét azon fejezetek képezik, melyekben a mythos és a tudománynak egymásközt századokon keresztül folyó és napjainkban is tartó, de mindig a tudomány győzelmeivel végződő küzdelmeiről szól, és melyekben a philosophiai szellem kifejlődését vázlatosan, tömören, igen tanulságosan adja elő.

Láthatjuk ezekből, hogy a szerző a concret logika alatt a tudományok osztályozását, hierarchiájának megalapítását és osztályozását végző tudományos működést érti.

Előadásmódja, stylusa igen érthető, tetszetős. A munka telve van talpraesett gondolatokkal; igen tanulságos és belőle bárki tanulhat, mert napjaink philosophiai mozgalmi röviden, csoportosítva, kellő világításba helyeztetnek. Azt véljük, nem csalatkozunk, ha azt állítjuk, hogy még az is, ki a szerzőnek positiv állaspontjával és egyes állításaival nem rokonszenvez, azon gondolattal fogja letenni átolvasás után e munkát, miszerint sok jó véleményre talált, sokat tanult unatkozás nélkül, sok új gondolatra ébredt.

Megjegyzendőnek tartjuk, hogy a munka a néhány év előtt cseh nyelven megjelenttől egy-két pontban eltér.

Dr. Buday József.